

Dubbele Verdieping 7

De eerste verdieping van het jaar 2014 is een bijzondere uitgave. Door middel van de papieren publicaties biedt CAST traditioneel een verdiepende inhoud aan actuele programmaonderdelen. Gezien het volle en inhoudelijk diverse programma van de afgelopen periode, verspreiden we dit keer een dubbele Verdieping. In deze Verdieping wordt niet alleen ingegaan op het grensoverschrijdende programma Tilburg – Turnhout, maar publiceren we ook een reflectie op de drukbezochte discussieavond over Buitenkunst met Daan Roosegaarde.

CAST wenst u veel leesplezier!

Woningbouw in Tilburg en Turnhout

In 2013 en 2014 organiseren de architectuurcentra CAST (Tilburg) en Ar-Tur (Turnhout) een grensoverschrijdend programma. De publiekelijke aftrap van deze samenwerking vond plaats op 6 december 2013, met een gemeenschappelijke busexcursie. Thema van de dag was woningbouw en woonbeleid in de grensstreek. We stelden de vraag 'wat kunnen we leren van de burens?'. Twee scherpe schrijvers, uiteraard een Nederlandse en een Vlaamse criticaster, zijn de hele dag mee op stap geweest en delen hun bevindingen in deze CASTverdieping. Uitgangspunt is het feit dat er in Nederland en Vlaanderen op een totaal andere manier wordt omgegaan met zaken als projectontwikkeling, opdrachtgeverschap en een bouwproces, maar dat deze thema's ook in beide landen aan verandering onderhevig zijn. Om dit thema te verkennen reden we tijdens de excursie aan beide kanten van de grens langs drie locaties die een heel typisch, dan wel atypisch voor-

beeld gaven van de bouwcultuur. In de bus ontspon zich een levendige discussie. Om u ook te laten delen in de kennis, hebben Eva Heuts en Berny van de Donk een verslag van de excursie geschreven. Thema's van de vergelijking zijn: woonbeleid, inventarisatie van instrumenten, planmaking en handhaving, particulier bouwen, collectief wonen, renovatie. De drie onderzochte locaties in Tilburg zijn: Groeseind, Koolhoven en de Linten (Korvelseweg). In Turnhout gaat het om de stadsuitbreiding Heizijdse Velden in Turnhout-Noord, Parkwijk en Meulentiende.

Merle Rodenburg en Henriëtte Sanders
Programmamakers CAST

Wat is CAST

CAST is het architectuurcentrum van Tilburg en omstreken. CAST wil het gesprek aanjagen over architectuur, stedenbouw, landschap en openbare ruimte. Het spreekt zowel professionals en studenten uit het vak, als het brede publiek aan. CAST is een podium voor informatie, kritiek en reflectie en is daarbij zonder uitzondering onafhankelijk. Het organiseert debatten, lezingen, onderzoeken, symposia, workshops, excursies en tentoonstellingen en verzorgt regelmatig publicaties.

VERDIEPING

Inhoudsopgave

- 1 Voorwoord, dubbele verdieping 7
Woningbouw in Tilburg en Turnhout
- 2 Over de zoektocht naar een evenwicht tussen eenheid en diversiteit en de toenadering tussen Vlamingen en Nederlanders
- 5 Grenzeloos meesterschap, over de stimulans van de milde beperking en het poldermodel als exportproduct

centrum voor architectuur en stedenbouw tilburg e.o.

Verdieping nr. 7, 2014

De Verdieping is een onregelmatig verschijnende uitgave van het Centrum voor Architectuur en Stedenbouw Tilburg e.o.. Belicht worden achtergronden van het CAST-programma en van de actualiteit op het gebied van architectuur, stedenbouw en landschap in de regio Midden-Brabant. Hiervoor werkt CAST wisselend samen met partners en onafhankelijke deskundigen.

Centrum voor Architectuur en Stedenbouw Tilburg e.o.
Deprez gebouw
Lange Nieuwstraat 172-174
5041 DJ Tilburg
T 013 5449222
F 013 5449669
E secretariaat@castonline.nl
W www.castonline.nl

nr. 7, 2014

Woningbouw in Tilburg en Turnhout

Over de zoektocht naar een evenwicht tussen eenheid en diversiteit en de toenadering tussen Vlamingen en Nederlanders

Reflectie vanuit Vlaams perspectief

Eva Heuts

Op 6 december 2013 trok een groep geïnteresseerden onder leiding van Architectuurcentrum Ar-Tur en CAST naar Tilburg en Turnhout om er typische en atypische Nederlandse en Vlaamse architectuur- en stedenbouwprojecten te bezoeken. Dit artikel bekijkt de bezochte projecten door het oog van een Vlaams ruimtelijk planner en probeert deze Nederlandse en Vlaamse projecten op één of andere manier met elkaar te vergelijken. Ten eerste de twee verouderde sociale woonwijken Groeseind (Tilburg) en Parkwijk (Turnhout), ten tweede Groeseind (Tilburg) en Meuletiende (Turnhout) om het veelvuldig terugkerend thema ‘eenheid versus diversiteit’ onder de loep te nemen. En als laatste: de twee nieuwe grootschalige stadsuitbreidingen Koolhoven (Tilburg) en Heizijdse Velden (Turnhout). Bovendien worden in dit artikel de verschillende projecten tegen het licht gehouden wat betreft duurzame stedenbouw. Een reportage van een boeiende excursie.

Wat doen met verouderde sociale woonwijken? Groeseind in Tilburg versus Parkwijk in Turnhout.

Groeseind, een arbeiderswijk van eind 19de eeuw, op wandelafstand van het centrum van Tilburg, kampte een aantal jaar geleden met de typische problemen van een sociale woonwijk, vertelt Annemarie Claessens (projectmanager bij WonenBrebreg) zodra we uit de bus zijn geklommen. De wijk bevatte alleen sociale huurwoningen en geen koopwoningen met als gevolg een publiek dat gekenmerkt werd door een hoge werkloosheidsgraad en een laag opleidingsniveau. Bovendien voldeden de woningen niet meer aan de huidige wensen en normen en verkeerde een groot aantal woningen in slechte staat. De woningcorporaties hebben daarom samen met de gemeente beslist om de 650 woningen te slopen en de wijk te herstructureren. Door deze volledige sloop zijn er weinig sporen die verwijzen naar het verleden. Gelukkig bleef wel het oude bomenbestand van het park bewaard en diende het als basis voor het nieuwe centrale park.

In verschillende wijken in Vlaanderen, bijvoorbeeld de Luchtbal in Antwerpen, Otterbeek in Mechelen en de Venning in Kortrijk, waren er dezelfde problemen als in Groeseind, maar hebben de besturen ervoor gekozen om slechts een deel van de gebouwen af te breken en andere woningen of appartementsblokken te renoveren en te herschikken. In Otterbeek werd een woning met vier slaapkamers dan bijvoorbeeld een woning met drie slaapkamers, waardoor de woning net iets ruimer werd voor een minder groot huishouden. Niet enkel de identiteit van de wijk wordt op deze manier voor een groot deel bewaard, het is dikwijls ook een meer milieuvriendelijke oplossing [1]. De milieukosten voor de afbraak van gebouwen mogen namelijk niet onderschat worden.

Voor de Parkwijk in Turnhout, naar ontwerp van Eugène Wauters, Carli Vanhout en Paul Neefs, die we later op de dag bezochten, gaat de huisvestingsmaatschappij uit van het volledige behoud van de wijk. De Parkwijk is natuurlijk van een andere architecturale orde dan de voormalige wijk in Groeseind. Het is een “paradepaardje van volkshuisvesting” aldus Yves De Bont in “Architectuur in de Golden Sixties – de Turnhoutse School” (2012). En ook Peter Vanomme-slaeghe van DE ARK is van mening dat een dergelijke wijk niet zomaar kan worden afgebroken. Deze wijk uit de jaren 60-70 is van recentere datum dan Groeseind, maar ook deze woningen voldoen niet meer aan de huidige wensen en normen. De huisvestingsmaatschappij DE ARK is daarom op zoek naar manieren om de gebouwen aan te passen aan de huidige energie- en comforteisen zonder ze fysiek of esthetisch te beschadigen. De maatschappij is samen met de Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO) een onderzoek gestart naar duurzame verwarmingstechnieken door middel van aardwarmte. Dit blijkt een moeilijke opgave, waarover nog volop wordt nagedacht. De appartementsblokken aan de rand van de wijk en daterend uit de jaren 70, zullen worden geïsoleerd en beklee-d met panelen met een print, vertelt Peter Vanommessaeghe. Dit lokt nogal wat onbegrip uit bij de deelnemers, maar ik vraag me af: ‘Moet een wijk volledig blijven zoals die ooit is ontworpen of kunnen er bepaalde ingrepen gedaan worden?’ Dat is alleszins een discussie waard. Misschien kunnen er nog enkele andere punctuele ingrepen gebeuren om de wijk te verbeteren? Waarom hier en daar geen strategische ingreep? De wijk heeft vandaag weinig herkenningpunten doordat nergens een hoger gebouw als referentiepunt staat. Groeseind heeft dat wel: de gebouwen zijn over het

Groeseind, Tilburg

Twee Tilburgse woningbouwcorporaties (Tiwos en Wonenbreburg) werken samen aan de grootste herstructure-ring in de Tilburgse woningbouwge-schiedenis, naar een stedenbouwkun-dig plan van De Zwarte Hond. Onder het motto ‘thuis in de stad!’ worden woningen in de oude volkswijk gefa-seerd gesloopt en komen er ongeveer 650 nieuwe woningen voor terug. Mid-den in de wijk ligt het 10.000 m2 grote St. Pieterspark. In het bijzonder wordt aandacht besteed aan de sociale mix van toekomstige bewoners, maar ook aan architectonische details en de inrichting van de openbare ruimte.

Lees meer op www.groeseind.nl

Koolhoven, Tilburg

De wijk Koolhoven West is ontwikkeld door de gemeente Tilburg, KDO vast-goedontwikkeling en Van Wanrooij Projectontwikkeling. De wijk heeft een vierkante contour en kenmerkt zich door brede, groene lanen in oost-westelijke richting en een groene wig daar loodrecht op. Het is een school-voorbeeld van het Nederlandse plan-matige bouwen. De architectuur in de wijk is gebaseerd op de jaren dertig van de vorige eeuw. Op kleine schaal is ruimte geboden voor particulier opdrachtgeverschap.

Lees meer in de CAST-architectuur-gids, of op www.architectuurgidsmid-denbrabant.nl

Groeseind

algemeen twee à drie bouwlagen hoog en op de hoeken staan gebouwen van vier bouwlagen die als oriëntatiepunt dienen. De nieuwe toren aan het park – die nog moet worden gebouwd - is hét nieuwe baken van de wijk. Doordat de wijk in zijn geheel is aangepakt, heeft men zulke structurele wijzigingen kunnen doen. In de Parkwijk kan en moet men uiteraard niet zo ver gaan, zeker niet, maar enkele subtiele ingrepen zouden de wijk meer structuur en herkenningpunten kunnen geven.

Eenheid versus diversiteit: Groeseind in Tilburg versus Meuletiende in Turnhout

Daar waar we in Vlaanderen zoeken naar meer eenheid en samenhang in een wijk, zoekt men in Nederland eerder naar variatie. In België willen we af van de verkavelingen met een allegaartje van bouwstijlen en vormen. In Nederland wil men geen saaie, identiteitsloze Vinex-wijken meer. We groeien naar elkaar toe in dat opzicht.

In Groeseind is er een mix van huur- en koopwoningen, van woontypologieën (grondgebonden woningen, appartementen en zorgwoningen) en van opdrachtgevers (woningcorpo-raties, collectief particulier opdrachtgeverschap en centraal wonen). Bij deze laatste twee vormen van opdrachtgever-schap maken de huisvestingsmaatschappij en de bewoners samen het plan, bij centraal wonen deelt een groep bewo-ners bovendien een aantal collectieve voorzieningen zoals een tuin of een polyvalente ruimte. Diversiteit ontstaat ook doordat de wijk door acht verschillende architecten is ontworpen en doordat elk woonerf er helemaal anders uitziet. Het bureau De Zwarte Hond heeft voor het grootste deel van de nieuwe wijk Groeseind één type baksteen gekozen om de eenheid in het project te bewaren. Deze rode baksteen verwijst naar het verleden van de arbeiderswijk.

De baksteen wordt wel in verschillende verbanden toege-past waardoor elk project er dus net iets anders uitziet.

De meningen over de uitstraling van het project zijn nogal verdeeld: één van de deelnemers vond het net een kazerne, anderen beschouwden het als een geslaagde combinatie van eenheid en diversiteit. Eén ding waar iedereen het over eens was, is het feit dat er kwalitatief hoogwaardige materi-alen zijn gebruikt die de wijk een aangename en duurzame uitstraling geven.

In Meuletiende in Turnhout heeft de stad net geprobeerd om de typische Vlaamse verkaveling meer eenheid te geven door een aantal verkavelingvoorschriften op te leggen met betrekking tot volume, dakvorm en kleur van de baksteen. De verkaveling bestaat uit drie delen die elk een eigen kleurenpalet toebedeeld kregen: rood, wit of grijs. Door de wijk lopend, is zichtbaar dat het in de praktijk niet overal even goed gelukt is. Bepaalde woningen zijn niet uitgevoerd volgens de voorschriften en passen daardoor niet in het straatbeeld. Jammer, maar het is zeker een goede poging. Bovendien probeert de Stad Turnhout – vrij uitzonderlijk in Vlaanderen – de handhaving van de stedenbouwkundige voorschriften aan te zwengelen. In de Parkwijk in Turnhout bestaan alle 900 wooneenheden uit dezelfde baksteen. “De vormtotaal is uitermate sober door de alleenheerschappij van de donkere baksteen. De 27 bejaardenwoningen vormen met hun witgeschilderde gevels een eiland in een brutalistisch geheel”, aldus Yves De Bont (2012). Het is dan ook een typisch kenmerk van de tuinwijken van weleer om eenheid in de bebouwing en in de publieke ruimte na te streven. Iets dat de Belgen in de loop der tijd misschien een beetje verloren zijn?

De Linten (Korvelseweg), Tilburg

Tilburg is van oudsher opgebouwd uit een lintenstructuur. De linten zijn erg belangrijk voor de economie van Tilburg. Circa 10% van de werk-gelegenheid en 21% van het aantal winkels bevinden zich in de linten. In september 2013 heeft de gemeente de structuurvisie “Linten in de Oude Stad” vastgesteld, met daarin ruimte-lijke kaders voor de ontwikkeling van deze kenmerkende stedenbouwkun-dige structuur.

Lees meer op www.tilburg.nl

Heizijdse Velden, Turnhout

In het Noorden van Turnhout wordt sinds 2002 gewerkt aan een uitbrei-dingswijk voor de stad met circa 2.800 nieuwe woningen. Het gebied beslaat ongeveer 125 hectare. Op dit moment is de eerste fase in ontwikke-ling en worden 165 nieuwe woningen gerealiseerd. Gekozen wordt voor een langdurige fasering voor de ontwik-keling van het volledige gebied, bestaande uit drie nieuwe clusters. Dit wordt verbonden met de bestaande bebouwing door middel van het ‘Groene Vingers’. Hier wordt 20 tot 30 jaar voor uitgetrokken.

Lees meer op www.turnhout.be

Parkwijk, Turnhout

Parkwijk is voortgekomen uit de vraag naar goedkope nieuwe woningen in de jaren ‘60, en ontworpen door drie plaatselijke architecten: Eugène Wauters, Carli Vanhout en Paul Neefs. De Turnhoutse Maatschappij voor Huisvesting en het stadsbestuur werkten samen aan deze wijk die maar liefst 29 hectare beslaat. De wijk is opgebouwd volgens een helder stedenbouwkundig plan, met een vol-ledige scheiding tussen autoverkeer, voetgangers en het openbaar groen. Momenteel komt Huisvestingsmaat-schappij De Ark met een belangrijk renovatievraagstuk, om de woningen leefbaar te houden voor de toekomst.

Lees meer op de website van Ar-Tur, www.ar-tur.be

Parkwijk

Meuletiende

Koolhoven

Grootschalige stadsuitbreidingen die al dan niet rekening houden met de genius loci: Koolhoven in Tilburg en Heizijdse Velden in Turnhout

Koolhoven, een nieuwbouwwijk met 2000 woningen, ligt op 12 km van het centrum van Tilburg en behoort tot de Reeshof, een grote nieuwbouwwijk aangelegd vanaf 1980 aan de westkant van de stad. Met de nieuwe inwoners van de laatste uitbreidingen zal de Reeshof in totaal ongeveer 50.000 inwoners tellen, één vierde van de totale bevolking van Tilburg. Toch wel een grote ‘wijk’ of stadsuitbreiding, zeker als we dit vergelijken met de stad Turnhout die 42.000 inwoners telt. Voor Belgen zijn de stedenbouw in Nederland in het algemeen en deze Vinex-wijken [2] in het bijzonder grootschalig en daardoor dikwijls saai en onaangenaam. Koolhoven is niet anders. Een gemiste kans, als u het mij vraagt.

Het was de intentie van de projectontwikkelaars een mooi en commercieel aantrekkelijk project te realiseren, aldus Edwin Prince (projectleider van Koolhoven). De projectontwikkelaars, die 95% van de gronden in handen hadden, hebben van de stad Tilburg een grote autonomie gekregen. De stad heeft haar bevoegdheden in zekere mate uit handen gegeven. Het resultaat is navenant. Vanuit stedenbouwkundig oogpunt is Koolhoven een eiland, een woonwijk die geen samenhang heeft met haar omgeving. Enerzijds omdat ze is ingesloten tussen fysieke barrières zoals spoor- en autowegen en geen inspanning gedaan is om deze op één of andere manier te verbreken of te overbruggen, anderzijds omdat geen rekening gehouden is met de context, het fysisch systeem (reliëf, bodem, water, groen...). Hoewel er natuurontwikkeling is langs de beek de Donge, sluit Koolhoven zich hier helemaal van af. Er loopt bijvoorbeeld ook geen fiets- of wandelpad langs de Donge tot in het centrum van de Reeshof. Deze water- en groenstructuur biedt nochtans een unieke kans om verschillende woonwijken aan elkaar te koppelen.

Turnhout daarentegen heeft met een groene as verschillende woonwijken zoals Meuletiende aan elkaar en het centrum gekoppeld. Zo kunnen bewoners met de fiets snel en aangenaam in het centrum geraken. Koolhoven is bovendien helemaal omringd met een hoge haag. Het doet daarom denken aan een “gated community”, een woonwijk die is afgesloten van de buitenwereld om indringers – meestal de armere medebevolking - buiten te houden.

Dit is toch wat anders in de Heizijdse Velden in Turnhout – een project dat zich nog in planfase bevindt - waar het fysisch systeem de drager van de ruimtelijke structuur wordt. De bebouwing bevindt zich op het hoogste punt, terwijl de laagste delen - met de terug opengelagde waterloop - de basis vormen voor de groene vingers met stadsboerderij. Zij vormen de ruggengraat van het project en verbinden de drie bebouwde lobben die telkens aan oude gehuchten zijn gehecht. “Turnhout wil geen nieuwe barrière creëren”, vertelt Cedric Heerman van de stad Turnhout. De wijk is daardoor fundamenteel verschillend van Koolhoven. De wijk is goed doorwaadbaar voor voetgangers en fietsers: een aangenaam fietspad door de groene vingers en een net aangelegde fietsbrug over het kanaal zorgen ervoor dat de wijk een zeer korte route kent richting het centrum. Gezien het sneller is met de fiets dan met de auto, zet dat mensen aan tot wandelen en fietsen. Bezoekersparkeerplaatsen worden aan de rand van de wijk voorzien, waardoor de wijk autoluw en dus ook kindvriendelijk wordt. Gezien het plan nog niet helemaal is uitgewerkt, kunnen we er nog niet veel meer over zeggen, maar laten we hopen dat men verder durft te gaan dan in Groeseind wat betreft duurzame mobiliteit. Daar heeft men - vanuit het oogpunt van duurzame stedenbouw - een hoge parkeernorm gehanteerd, namelijk 1,6 parkeerplaatsen per woning. Hoe hoger de parkeernorm, hoe meer auto’s er worden aange trokken. In duurzame wijken is het langparkeren bovendien vaak niet bij de woningen zelf toegestaan, zoals in Groeseind waar de auto’s in de binnengebieden grenzend aan de tuinen worden geparkeerd, maar net iets verderop in gemeenschappelijke voorzieningen.

Heizijdse Velden

In Groeseind zullen de bewoners bovendien langs de achterkant hun woningen betreden omdat hun auto daar geparkeerd staat. Hierdoor bezitten de voorkanten en woonerven niet de levendigheid waarvoor ze bedoeld zijn. Dit probleem zagen we ook in de Parkwijk in Turnhout waar de achterkanten voorkanten geworden zijn. Bewoners hingen er zelfs een bel en brievenbus aan hun achterdeur. Een beter alternatief zijn collectieve groene binnengebieden met ruimte voor groen, water, spel en collectief parkeren in clusters aan de rand van de woonerven of de wijk. Doordat elke bewoner over het woonerf naar zijn auto stapt, worden er op deze manier levendige woonerven gecreëerd, aldus Jan Gehl in zijn befaamde ‘Life between buildings’ (2010, p.126). Tom Reynders van TRIAS architects, vertelt dat er in Heizijdse Velden alvast een aantal collectieve binnentuinen is gepland.

In Heizijdse Velden voorziet men functies op buurtniveau die van groot belang zijn voor de levendigheid van een wijk. In Koolhoven zijn er – buiten een school - geen voorzieningen; onbegrijpelijk volgens de meeste deelnemers. Dit is een bewuste beleidskeuze, maar een keuze waarmee vele Vinex-wijken nu kampen.

Net als in Groeseind in Tilburg en de Parkwijk en Meuletiende in Turnhout is er in Koolhoven gezocht naar een evenwicht tussen eenheid en variatie. Om eenheid te bekomen is ervoor gekozen om slechts twee types bakstenen te gebruiken: de buitenkant van de wijk is opgebouwd uit wit geschilderde bakstenen, de binnenkant uit bruine bakstenen. Diversiteit ontstaat onder meer door de verschillende woningtypes en kapvormen. Nederlandse bestuurders en planners zijn de laatste jaren meer en meer op zoek naar manieren om de eentonigheid van dit soort grootschalige projecten te verbreken. Een van de manieren om de eentonigheid te verbreken is het inrichten van vrije kavels voor particulieren. Ook in dit project is er een aantal straten met vrije percelen, en daar is de projectontwikkelaar bijzonder fier op. Weliswaar moeten de woningen op de vrije kavels ook voldoen aan een aantal richtlijnen om ze in de wijk te doen passen. Ongeacht de stijl - want die is hier wel zeer bijzonder - is een zekere eenheid en samenhang zeker aanwezig in dit project, zelfs in de vrije kavels is dit op het eerste gezicht gelukt.

Het moet gezegd, de projectontwikkelaars hebben hier voor een zeer specifieke stijl gekozen, gebaseerd op de architectuur uit de jaren 30, een zeer gewilde stijl in Nederland blijkbaar. Ze hebben zich laten inspireren door grote namen als Dudok, Berlage, Frank Lloyd Wright en Duiker. Namaakarchitectuur dus, die wat mij betreft, niet echt past bij de 21ste eeuw. Waarom geen hedendaagse stijl die verwijst naar de typische kenmerken van Reeshof of Tilburg? In de Reeshof zijn aangrenzend ook projecten gebouwd waar wel een hedendaagse stijl is gekozen, bijvoorbeeld Witbrant-Oost. Heizijdse Velden in Turnhout is net zoals Koolhoven een uitbreiding van de stad – wat in het kader van duurzame stedenbouw ongepast is – niettemin heeft het de potentie om een project te worden dat zich integreert in de context.

Deze excursie leverde met alle plus- en minpunten van de verschillende bezochte projecten voer op voor discussie over architectuur en stedenbouw, én ze deed de geesten veruimen en de mensen dromen. Eén ding werd heel duidelijk op deze excursie: Vlamingen en Nederlanders zijn beide op zoek naar een evenwicht tussen eenheid en diversiteit, en daar waren de bezochte projecten bijzonder mooie bewijzen van.

Eva Heuts is architect-stedenbouwkundige en werkt als stedenbouwkundig ontwerper bij het bureau Stramien cvba. Voordien was zij bij het Vlaams Instituut voor Bio-Ecologisch bouwen en wonen (VIBE) verantwoordelijk voor het project Ecopolis-Vlaanderen.

Meuletiende, Turnhout

Dichtbij het stadscentrum wordt de nieuwe buurt Meulentiende gerealiseerd. Er is gewerkt met een structuur van drie woonerven, waarbij de woonerven ieder een eigen hoofdkleur voor de woningen toegewezen hebben gekregen. Er is in het bijzonder aandacht besteed aan het centrale groenplein in de openbare ruimte. De kavels worden in fases aangeboden en de woningen worden volledig particulier ontwikkeld.

Lees meer op www.turnhout.be

Bibliografie

CAST, *Architectuurgids Midden-Brabant* (www.architectuurgidsmidden-brabant.nl)
De Bont, Y. & Strauven, F. (2012), *Architectuur in de Golden Sixties*, Uitgeverij Lannoo nv, Tielt
De Decker K. (2008). “Huis afbreken is ecologische misdaad”, in *LowTech Magazine*
Heuts, E. & Rombaut, E. (2010). *Duurzame stedenbouw in woord en beeld. Gids met praktijkvoorbeelden voor de transitie naar een ecopolis*, Die Keure, Brugge
Gehl J. (1971, 2010), *Life between buildings, Using public space*, The Danish architectural press

Groeseind

Koolhoven

Grenzeloos meesterschap, over de stimulans van de milde beperking en het poldermodel als exportproduct

Reflectie vanuit Nederlands perspectief

Berny van de Donk

Gluren bij de bureen, wij Nederlanders laten de gordijnen er graag voor open. Dit keer steken we er zelfs de grens voor over. De snelste route voor een ontmoeting tussen Tilburg en Turnhout is dan het Bels Lijntje, een spoorbrede fietsroute tussen deze steden. Ruim 30 kilometer kaarsrecht koersplezier, een geoevend wielrijder doet het binnen ’n uur. Op deze koude decemberdag kiezen 50 geïnteresseerden voor de warmere bus. Zij maken liever een omweg langs stedenbouw en architectuur in beide steden. Bovendien zorgt dat Bels Lijntje voor een bedrieglijk perspectief: als je via zo’n spoorlijn naar andermans horizon kijkt, dan lijken de twee rails elkaar in de einder te ontmoeten. En schijnen alle verschillen minimaal. De excursie wees uit dat er nog voldoende overblijft om ons over te verbazen. Maar ook dat er meer overeenkomsten zijn dan menigene vooraf dacht.

Meuletiende

Een Bouwbesluit neem je vooral zelf!

Mijn zoektocht naar de technische voorschriften voor woningbouw in Meuletiende loopt dood: de website bestaat niet meer meldt het internet. Misschien omdat het project zo goed als af is en de dienstdoend ambtenaar die pagina al maanden terug netjes heeft opgeruimd? Maar misschien ook omdat Belgen het stellen van strenge regels pas net in de vingers beginnen te krijgen. Dat vertelt althans een Turnhoutse deelnemer me in de ochtend. Ons Nederlands Bouwbesluit is een zeer uitgebreid stelsel van voorschriften voor iedere nieuwbouwwoning. En - uitzonderingen daargelaten – er is ook een strikte controle in iedere fase van de realisatie. In België is een bouwbesluit op de eerste plaats iets dat particulieren zelf nemen. De regeldruk in Nederland lijkt hoger. In Meuletiende is geoevend met verdergaande esthetische eisen. Deels gerechtvaardigd vanuit de korting op de kavelprijs: voor wat hoort wat! Zo kende iedere ‘lob’ een eigen kleurkarakter. Wie zich niet hield aan deze code werd op de vingers getikt. Toch was er één rebelse bouwheer: kap en goot zijn in orde, maar er is – ondanks dreigementen vanuit de gemeente - stug doorgemetseld met de verkeerde kleur steen. Een ingewijde uit Turnhout verzucht dat het waarschijnlijk door de vingers zal worden gezien. Alle begin is moeilijk?

De stimulerende beperkingen van een baksteen

Oefenen met regels betekent in België dus vooralsnog oefenen met opleggen, bij ons zal de eerste associatie tegengesteld zijn: wij oefenen inmiddels toch heel stoer met het loslaten van regels? Kijk maar naar onze eerste projecten met particulier opdrachtgeverschap, zoals in Roombeek (Enschede): de romantische schuine kap pal naast de moderne boomhut op betonnen palen. Zoals de kwaliteitsbaas van Koolhoven (Reeshof, Tilburg) het in zijn presentatie treffend uitdrukte: “als je zonder regels mag bouwen dan woon je misschien in je droomhuis, maar is er ’n grote kans dat je

uitkijkt op je nachtmerrie”. Heel snel – gelukkig (?) – heeft onze regelzucht het weer gewonnen van het al te wilde wonen. Het bezoek aan Groeseind, een binnenstedelijk sloop-nieuwbouwproject (sociale woningbouw) in Tilburg, spreekt boekdelen. Want Belgen worden misschien gebóren met een baksteen in hun maag, de supervisor in deze wijk kwam er nog flink mee in de maag te zitten op latere leeftijd: de helft van zijn spreektijd ging op aan een lofzang op de koninklijk rood-oranje en “optimisme uitstralende” baksteen uit Spanje. Of eigenlijk over het ingewikkelde polderproces om te komen tot de keuze voor deze - verplicht toe te passen - steen. Maar juist die beperking stelde architecten in staat het spreekwoordelijke meesterschap te tonen. Het resultaat: een herkenbare familie van woningtypes, ingenieuze detailleringen in het metselwerk en als geheel een prachtig decor voor het straks frisgroene St. Pieterspark. De zuiderburen waren enigszins jaloers op de kwaliteitsimpuls die Nederlandse woningcorporaties zo nog aan hun stad kunnen geven. Wij noorderburen haastten ons om te zeggen dat dit project in deze vorm nu waarschijnlijk niet meer had gekund. Crisis en veranderende opvattingen over hun rol in de woningmarkt zorgen ervoor dat corporaties nog maar mondjesmaat nieuwbouw plegen, en bovendien aanzienlijk minder te besteden hebben. Dergelijk forse beperkingen vormen een serieus obstakel voor meesterschap. Daar overvragen we het spreekwoord.

Top-down marktdroom in Tilburg

We leren natuurlijk snel deze dag: een wijk die op een ‘boogscheut’ ligt van het centrum kan niets anders betekenen dan dat je niet ver hoeft te lopen voor kerk of kroeg. Omgekeerd snappen de Vlamingen direct dat de Tilburgse ambtenaar met “een K3-type op de Korvelseweg” geen suikerzoete zangeres op het oog heeft, maar een nieuw, streng te hanteren kavelbreedte aanduidt. In het recente verleden werd de karakteristieke ‘fijne korrel’ van de bebouwing

Groeseind

De Tilburgse Linten

namelijk vaak grof doorkruist. Handige projectontwikkelaars deden (moderne) panden verrijzen met een breedte van meer dan 16 meter. Kwestie van aangrenzende pandjes sparen. Met geduld en een zak geld kwam men een heel eind. De nieuwe uitgangspunten tonen meer respect voor de traditionele korrel. Men gaat nu uit van ‘K1’ (huidige breedte, hoogte en diepte van het kavel), ‘K1’ (maximaal 16,5m breed, 11 tot 15 meter hoog, en 15 meter diep). Als laatste is er ‘K3’, voor iedereen die zelfs die maten wil overstijgen. Voor K2 en K3 loopt de regelstrengheid op. Wat Vlamingen én Brabanders allemaal wél direct bevremdt is dat diezelfde ambtenaar de potentiële sloop van de beeldbepalende historische Korvelse Kerk (toch al snel K10?) afdoet als ‘n onoverkomelijke bijzaak.

We doen ons best om elkaar te begrijpen, maar het blijft uiteraard behelpen: historische context, finesses van regelgeving, onderstromen in beleid, de echte inborst van de buurlanders, dat ontgaat ons op zo’n dag. Iedere veralgemenisering vooraf werd op deze dag daarom vaak - volgens plan van CAST en AR-TUR - aan het wankelen gebracht.

Goed zichtbaar werd dat bij het bezoek aan Heizijdse Velden (Turnhout-Noord) enerzijds en Koolhoven (Tilburg-West, of beter Breda-Oost?) anderzijds. Koolhoven is een voor Nederlandse begrippen groot commercieel project. Marktpartijen kregen hier de kans om in alle vrijheid een geheel eigen plan te trekken. Go west! Bij de indrukwekkende maquette kregen we een lesje marktgericht kwaliteitsdenken. Een strak stedenbouwkundig plan, een streng bewaakte retro-architectuur met ruim 1300 woningen in twee smaken (wit en roodbruin). Extravert trots waren de vrije jongens op hun enclave. In de verbaasde ogen van de Vlamingen was het misverstand echter goed af te lezen. Hoe kan zo iets groot en

[2] Vinex is de afkorting voor Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra, een nota ruimtelijke ordening van het Nederlandse ministerie van VROM uit 1991. Deze notitie bevat uitgangspunten voor de bouw van nieuwe woningbouwlocaties voor de periode 1995-2005. Deze locaties aan de rand van grote steden voor massale nieuwbouw worden vaak Vinex-locaties of Vinex-wijken genoemd.

Heizijds Velden

eenvormigs het resultaat zijn van particulier initiatief? Eerder oogde het als een top-down droom van een met architectuur bevlogen corporatiedirecteur. Want zo kennen die Vlamingen ons natuurlijk ook van oudsher. Koren op de molen van die gedachte was bovendien dat de enkele écht vrije kavels in het project bewust buiten de centrale zichtlijnen waren gepositioneerd. “Als het dan tegen zou vallen, hadden er maar enkele mensen last van”, aldus de marktman. “Maar het viel eigenlijk erg mee”. Hij leek er nog steeds verbaasd over.

Bottom-up polderen op z’n Belgisch

Een middag in Turnhout leerde ons Nederlanders weer verrassende kanten van ontwikkelingen in Vlaams marktdenken. De Heizijds Velden waren decennia geleden in zeer algemene termen als potentiële woonlocatie aangeduid. Met het risico op een heel divers gespikkeld, laat staan samenhangend geheel van particulier (markt)initiatief: de overheid beweegt bij de burens meestal pas achter de feiten aan. Dat wilde men – toen de bouwdruk op het gebied groter werd – anders doen. Er werd in het eerste deel van dit plangebied (De Bruine Strijd) geëxperimenteerd en geleerd met een achteraf wat al te strak sturingsprincipe: de pendel sloeg iets té ver door, ontwerp en proces werden toch teveel als blauwdruk ervaren. Die lessen worden nu in de rest van de Heizijds Velden toegepast. De invulling vindt plaats in goede samspraak met bewoners en gebruikers. De Turnhoutse ambtenaren bewegen hier omzichtiger, laten - binnen kaders - ruimte voor nieuwe inzichten. Hoe doen ze dat? Stapsgewijs luisterend (‘polderen’ zouden wij zeggen), veel aanwezig zijn in het gebied (bijvoorbeeld via de mooie stadsboerderij waar binnenkort gemeentelijke geiten rondlopen), goed aansluiten bij de fysieke kansen van het gebied (al is het maar een meter hoogteverschil) en via heldere afspraken over de groene invulling: private ontwikkelaars financieren verplicht een deel van het toekomstige park. Ondernemend, marktgericht maar (of dús?) met oog voor de publieke zaak. Natuurlijk, de omvang van het aantal woningen in dit deelgebied is misschien kleiner dan het regiment huizen in Koolhoven. Toch lijkt deze aanpak beter te passen bij de nieuwe tijd waar gebiedsontwikkeling een steeds organischer karakter krijgt. Althans, dat is tegenwoordig hét modewoord aan deze kant van de grens.

Emmen over de grens

Het afsluitend bezoek aan Parkwijk was tot slot van de dag een ander voorbeeld van het zoeken naar de balans tussen marktgericht en publiek denken. In dit 40 jaar geleden gemetselde paradepaardje van de Belgische volkshuisvesting was het voor de Nederlanders allereerst een groot ‘thuiskomen’: het voelde ruimtelijk aan als Angelslo of Emmerhout (Emmen), waar iedere bouwkundestudent minimaal één keer op excursie is geweest. De opgave is immens: energievretende woningen met behoud van monumentale waarde weer betaalbaar maken. De luidruchtige adviezen van de immer alwetende Nederlanders (superisolerend dun glas, dakisolatie!) werden vriendelijk aangehoord, maar waren door de corporatie al eerder gewogen en te licht bevonden. Hier was men alweer een stap verder: het samen met nabijgelegen (markt)partijen al polderend zoeken naar oplossingen via geothermie. Niet eenvoudig, wel een serieuze kans om het aanzicht van de woningen ongemoeid te laten en tegelijkertijd de stookkosten te doen dalen.

Parkwijk

Gezichtsbedrog en eye-openers

Vanuit Tilburg kijkend naar Turnhout lijkt het nog steeds een gebied met veel vrijheid, een liberale bouwcultuur en de door ons zo verfoeide fermettering van het platteland. Toch zijn de Belgen zuinig op hun architectonisch erfgoed, zoals in Parkwijk. En stellen ze steeds meer doordachte eisen aan de nieuw te bouwen omgeving: de teugels bij particulier opdrachtgeverschap (in hun ogen eigenlijk een pleonasme) worden wat strakker aangetrokken. Al laten ze verkeerd gekleurde bakstenen af en toe door de mazen glippen.

Vanuit Turnhout naar Tilburg kijkend lijkt Nederland misschien nog steeds een land waar tot op baksteenniveau wordt gepolderd. Waar we krampachtig retrowijken uit de grond stampen met eenvormigheid als kernkwaliteit. Toch zijn we aan het vervlaamsen, gaan we wat losser om met diversiteit, faciliteren we afwijkende dromen en leefstijlen (de volgende excursie moeten we zeker langs de Brokxlaan in de Tilburgse Spoorzone: daar staat dan hopelijk een staalkaart van stedelijk particulier opdrachtgeverschap!). Al blijven we ‘n zwak hebben voor een verplichte – mits optische uitstralende – steenkleur.

Via een ‘Bels Lijntje’ keken we een dag naar elkaar. Het uitzicht leek vooraf misschien nog typisch Vlaams of typisch Nederlands. De werkelijkheid is anders: wat je op zo’n afstand immers moeilijk kunt zien is dat we voorzichtig elkaars kant oplopen. Deze dag was als een wederzijdse verrekijker waarin die beweging zichtbaar werd. En gezichtsbedrog omsloeg in eyeopeners.

Berny van de Donk is woonecoloog en werkt als innovatieadviseur bij woningcorporatie Mitros te Utrecht. Hij werkt daarnaast als vrijwilliger voor CAST en blogt regelmatig over gebiedsontwikkeling en omstreken. www.berny-vandedonk.nl

stimulerings
fonds
creatieve
industrie

Met dank aan

Subsidiënten

Gemeente Tilburg | Stimuleringsfonds Creatieve Industrie

Hoofdsponsors

De Architectenwerkgroep Tilburg | Bedaux de Brouwer Architecten | Bouwfonds Ontwikkeling | Heerkens Van Bavel Bouwgroep | Casade | TBV Wonen | Tiwos | Van de Ven Bouw en Ontwikkeling Tilburg | WonenBreburch

Sponsors

Bo.2 architectuur en stedenbouw | Bouwgroep Van der Weegen | Continuu, intermediair voor bouw en industrie | 't Heem

Begunstigers

Aannemersbedrijf J.A. van Gisbergen | Adviesbureau Markslag Beljaars | Adviesbureau Vekemans | De Kok Bouwgroep | Francine Broos Interieurarchitecten | H-KWADRAAT Architectuur | HONK | Hoogspoor Design Light | Komar Vastgoed | Lavertuur Planontwikkeling | M30 Architecten | Makelaardij Hans van Berkel | Prince Project Management Bureau | STUDIOREDD Architectuur voor tuin en landschap | Van Aken Architecten | Van Asten Doomen Architecten | Van den Hout & Kolen architecten | Van Esch

Verdieping 7 - Buitenkunst

Tilburg is van oudsher een stad van samenwerken en samendoen. Nu noemen we dat ‘social innovation’. Bouwen aan de stad, is steeds opnieuw verbindingen leggen tussen gebouwen, straten, pleinen, parken, kunst, cultuur en de samenleving. Na een decennium van KORT (Kunst-plan Openbare Ruimte Tilburg), wordt nagedacht over de toekomst. De Gemeente Tilburg wil dit niet volgens een papieren beleidsplan vormgeven, maar droomt over een bijzonder eigentijds stadslab. Bij dit nieuwe stadslab gaat het om kennis ophalen, dwarsverbanden leggen en de resultaten laten zien in de stad.

CAST organiseerde op 21 januari 2014 een discussieavond over buitenkunst in de stad en de droom van het Stadslab. Tijdens de avond werd aan alle deelnemers gevraagd mee te denken, te spreken en te schrijven. Bijzondere gast en spreker tijdens de avond was Daan Roosegaarde. Zijn werk kenmerkt zich door interactie tussen kunst, mens en techniek. Met projecten variërend van mode tot architectuur, creëert hij slimme en sociale ontwerpen met een instinctieve combinatie van geluid en beweging.

Steun CAST

Word nu Vriend van CAST en draag financieel bij aan ons programma

Wordt uw belangstelling voor architectuur en stedenbouw gewekt wanneer u een CAST activiteit bezoekt? Bent u enthousiast over onze lezingen, debatten, excursies, publicaties, tentoonstellingen en workshops? CAST is als stichting voor een groot deel afhankelijk van subsidies en donateurs. Als Vriend van CAST heeft u de mogelijkheid hier aan bij te dragen.

Dat buitenkunst een grote en diverse groep Tilburgers aanspreekt, heeft het debat in ieder geval bewezen. Binnen enkele dagen was de avond volledig volgeboekt. In het nieuwe (toen nog niet eens niet officieel geopende) sportcomplex Drieburcht kwamen meer dan 200 geïnteresseerden bij elkaar om samen de discussie over buitenkunst en het stadslab te openen. Ideeën zijn geopperd, eerste aanzetten zijn voorgesteld, en de bal is vanuit de stad aan het rollen gebracht. De avond is ook volledig terug te zien op video via www.castonline.nl/kunst.

CAST heeft Pamela Doms gevraagd om een reflectie te schrijven op de avond, om op die manier het debat de komende periode verder aan te moedigen. Daarnaast zijn enkele reacties en suggesties van aanwezigen opgenomen in deze publicatie.

Merle Rodenburg en Henriëtte Sanders
Programmamakers CAST

Wat is CAST

CAST is het architectuurcentrum van Tilburg en omstreken. CAST wil het gesprek aanjagen over architectuur, stedenbouw, landschap en openbare ruimte. Het spreekt zowel professionals en studenten uit het vak, als het brede publiek aan. CAST is een podium voor informatie, kritiek en reflectie en is daarbij zonder uitzondering onafhankelijk. Het organiseert debatten, lezingen, onderzoeken, symposia, workshops, excursies en tentoonstellingen en verzorgt regelmatig publicaties.

Aanmelden als Vriend van CAST

U kunt zich per email aanmelden als Vriend van CAST. Stuur in dat geval een bericht met uw persoonsgegevens en het gewenste donateurbedrag naar secretariaat@castonline.nl

De vriendenbijdrage wordt niet automatisch van uw rekening afgeschreven. Na verwerking van uw gegevens ontvangt u per mail een betaalverzoek voor het door u gekozen jaarbedrag. U steunt CAST al vanaf € 25,- per jaar. CAST beschikt over de culturele ANBI-status (algemeen nut beogende instelling). Hierdoor komt u als donateur in aanmerking voor giftenaftrek van de Belastingdienst.

VERDIEPING

Inhoudsopgave

- 1 Voorwoord
- 2 Stadslab: droom of realiteit?
- 3
- 4 Interviews met het publiek tijdens de discussieavond Buitenkunst

centrum voor architectuur en stedenbouw tilburg e.o.

Verdieping nr. 7, 2014

De Verdieping is een onregelmatig verschijnende uitgave van het Centrum voor Architectuur en Stedenbouw Tilburg e.o.. Belicht worden achtergronden van het CAST-programma en van de actualiteit op het gebied van architectuur, stedenbouw en landschap in de regio Midden-Brabant. Hiervoor werkt CAST wisselend samen met partners en onafhankelijke deskundigen.

Centrum voor Architectuur en Stedenbouw Tilburg e.o.

Deprez gebouw
Lange Nieuwstraat 172-174
5041 DJ Tilburg
T 013 5449222
F 013 5449669
E secretariaat@castonline.nl
W www.castonline.nl

nr. 7, 2014

Buitenkunst

Discussieavond Buitenkunst met Daan Roosegaarde

Stadslab: droom of realiteit?

Reflectie op de discussieavond Buitenkunst van 21 januari 2014

Dr. Pamela Doms

Op dinsdag 21 januari 2014 vond in Sportcomplex Drieburcht – zelf in het oog springend podium voor Kunst in de Openbare Ruimte door het in de gevel geïntegreerde kunstwerk – een discussieavond plaats onder de titel Buitenkunst. Aanleiding is het voornemen om een eigentijds stadslab te creëren in plaats van papieren beleid en daarmee Kunst in de Openbare Ruimte Tilburg op nieuwe wijze te benaderen en verankeren in de stad.

Heeft Tilburg daarvoor een stadslab nodig? Zo ja, welke vorm moet dat lab krijgen? Wie wordt het gezicht met bijbehorend telefoonnummer? Of zijn die twee overbodig, zoals een aantal debaters stelde, omdat alle initiatief van de burgers zelf moet komen?

Geïnspireerd door gastspreker Daan Roosegaarde uitte het publiek diverse ideeën voor de inhoud en vorm van het toekomstige stadslab. Na een presentatie met voorbeelden van zijn werk op het snijvlak van kunst, mens en techniek probeerde hij het aanwezige publiek, bestaande uit professionals en belangstellenden, te verleiden tot Tilburgse dromen van niveau om met een stadslab te realiseren.

Twee motto's keerden de hele avond terug in de ideeëncarrousel: 'Dromen? Doen!' en 'Maak de parels van Tilburg zichtbaar'. Laatstgenoemde werd onder andere weerspiegeld in ideeën voor een poëzieronde langs de hoogtepunten van de stad, verleidelijke en innovatieve bewegwijzering en het teruggeven van historische stukjes Tilburg door projecties daarvan op lelijke muren.

Hier hebben de Tilburgers beslist een punt te pakken. Als buitenstaander is het moeilijk om die parels te ontdekken, terwijl diezelfde buitenstaander in een stad die uit een Middeleeuwse kern is ontstaan, haar parels door historisch aanblik welhaast automatisch krijgt aanreikt. Er ligt hier een kans om de verbindende kracht van de Lintenstructuur te integreren in Buitenkunst.

Tegelijkertijd leggen bovengenoemde voorbeelden het 'manco' van de debatavond bloot. Bij het merendeel van de ideeën werd de oplossing gezocht in de toepassing van nieuwe technologieën, alsof je daarmee op zichzelf een kunstwerk hebt. Kunst gaat in de eerste plaats over creëren, het aanzetten tot discussie, het geven van betekenis aan omgeving en maatschappij op welk schaalniveau dan ook. Met uitzondering van de uitspraak dat kunst controversieel moet zijn, kwamen deze aspecten van kunst in de ideeën en de discussie daarover onvoldoende tot hun recht.

Misschien dat daarom ook, het eerstgenoemde motto 'Dromen? Doen!' ten spijt, de conclusie van de avond moest zijn dat er geen concreet en unaniem antwoord was gekomen op de vraag of en vooral in welke vorm een stadslab nodig is. Wel had iedereen ideeën opgedaan. Natuurlijk is dat positief, maar wat gaat iedereen nu met al die ideeën doen?

Om het motto 'Dromen? Doen!' gestalte te geven moet Tilburg waken voor een stadslab dat resulteert in een losse ideeënfabriek, waarbij alle inbreng gelijk gesteld wordt aan elkaar en realisatie (financiering) afhangt van de handigheid van de eigenaar van het idee. Als Tilburg met zijn Kunst in de Openbare Ruimte extra betekenis wil geven aan de stad voor alle betrokkenen en wil meedoen op regionaal, nationaal en internationaal niveau, is een degelijke aanpak vereist. Daan Roosegaarde werd met een knipoog aangekondigd als een moderne Willy Wonka, de man achter de excentrieke snoepjesfabriek in de beroemde boeken van Roald Dahl. Echter, een stadslab dat ertoe doet, gaat om veel meer dan

Discussieavond als eerste ideeënfabriek... Een selectie uit de ideeën die naar boven zijn gekomen tijdens de discussieavond door middel van de invulformulieren.

Redactie door Merle Rodenburg

Spoorzoeken met olifantenpaadjes Bedenk een middel waardoor mensen vanuit de Spoorzone hun sporen gaan achterlaten in de openbare ruimte. Zo ontstaan olifantenpaadjes, nieuwe verbindingen en wordt het (nieuwe) netwerk van mensen die met elkaar verbonden zijn zichtbaar. Anthony Wijnen, BIG2 Stedenbouw

Noodzakelijke dwarsdenkers Zie kunstenaars en creatievelingen als dwarsdenkende en –kijkende aanjagers van sociale innovatie projecten. Aldo de Moor, Community Sense

De ideeënkwerkerij Gebruik de Spoorzone (achter het station) letterlijk als een broedplaats van ideeën, ruimte en groen. Kweek groente, eetbare gewassen op deze plek en verspreidt ze in de stad en verleidt mensen om ze op te eten en naar de spoorzone te komen om daar hun eigen idee te laten groeien. Anthony Wijnen, BIG2 Stedenbouw

Lintenstructuur als rode draad Typisch voor (fysiek) Tilburg is de aloude lintenstructuur, die vanwege allerlei doorbraken (kanaal, spoor, ringbanen) en functieverlies steeds onherkenbaarder dreigt te worden. Hoewel het eigenlijk de "rode draad" is die door Tilburg loopt. Idee om die "rode draad" letterlijk op een kunstzinnige manier in "draadvorm" terug te laten komen? Christ Libregts, gepensioneerd leraar

Tilburg verbonden door verleden en toekomst Mijn droom is dat Tilburgers, jong en oud, door een ruimte zouden moeten kunnen lopen waarbij zij beelden kunnen oproepen van verleden, heden en toekomst. Dat zouden ruimten in gebouwen kunnen zijn, maar ook buitenruimtes. De beelden zouden 3D gemaakt kunnen worden, maar het zouden ook projecties kunnen zijn op muren of gebouwen. We zouden ook kunnen denken aan een ruimte waarbij mensen het idee hebben dat ze door een straat lopen of zweven op de hoogte van de eerste of tweede verdieping van gebouwen. Het idee kan volledig uitgewerkt en uitgevoerd worden door kunstenaars en technologen. Financiering die noodzakelijk is voor bij voorbeeld apparatuur, projectiemateriaal en gebouwen zouden door het bedrijfsleven, fondsen en overheid samen kunnen worden opgebracht. Vooral de overheid zou degene moeten zijn die het geheel faciliteert. Jan van Oevelen, Jevo Fotografie

de productie van snoepjes in de vorm van leuke of aardige experimenten. Een serieus lab verbindt (kennis)partijen die alle een eigen verantwoordelijkheid in de samenleving vervullen. Juist de rol van de overheid is daarin cruciaal. Als zij vanuit haar positie het lab faciliteert (en op dat punt dus wel een stuk beleid voert), stimuleert dat andere partijen om aan te schuiven. Niet (ten volle) financieel (willen of kunnen) meedoen is voor de overheid geen excuus haar stoel in het lab vacant te laten. Bij haast alle Kunst in de Openbare Ruimte die Tilburg kent, is het tot dusver goed gebruik dat de gemeente deel uitmaakt van een inhoudelijke samenwerking van betalende en niet betalende partijen. In die zin is het 'nieuwe' financiële beleid niets nieuws onder de zon.

Hiermee komen we bij misschien wel de meest fundamentele, door het publiek gestelde vraag van de avond: van wie is de openbare ruimte eigenlijk? Welnu, in Nederland is de overheid primair verantwoordelijk voor de openbare ruimte. Dat schept verplichtingen. Dat de invulling van die openbare ruimte in samenspraak met de burgers geschiedt, is niet meer dan logisch en past in een lange traditie. De kunst is om als overheid de juiste partijen bijeen te brengen. Een burger met een goed idee kan alleen dan waardevol bijdragen als hij in de gelegenheid gesteld wordt samen te werken met professionals. Hiervoor leent zich uitstekend de tijdens het debat geopperde werkvorm van 'artist in project' als variant op 'artist in residence'. Voor elk project om de tafel met het ultieme samenwerkingsverband. Hiervoor is, hoe je het ook wendt of keert, een supervisor nodig met kennis van zaken, zonder dat die alles maakt en bepaalt. Dus geen

kunstpauze, maar een ervaren professional op het gebied van kunst én ruimte. - Terecht waren immers de opmerkingen over de wisselwerking tussen kunst en architectonische en landschappelijke omgeving. – Zie hier een mooie taak voor de gemeente om die aan te stellen. Daaraan kan de stad toch niet failliet gaan. Het antwoord op de vraag of een stadslab een gezicht en telefoonnummer nodig heeft, zou zonder twijfel ja moeten luiden. Alleen zo stel je iedere Tilburger in staat om een idee aan te dragen en te participeren in de Buitenkunst.

Na afloop kon het publiek een invulformulier inleveren met reacties op de thema's: Tilburg: een stad van dwarse kunst, Niet meepraten maar samenwerken, Grote kunst en kleine kunst en Financiering van de buitenkunst. De opbrengst is (nog) onbekend. Ik ben benieuwd of het publiek al schrijvend wel groots durfde te dromen. De overinschrijving voor de debatavond en het plezierige verloop ervan ondersteunen zonder meer het belang dat Tilburgers over de hele linie hechten aan Kunst in de Openbare Ruimte. Die verdient dus structurele aandacht en daarmee ook vertaling in een tastbaar en hoogwaardig Stadslab.

Dr. Pamela Doms is ruimtelijk onderzoeker bij en partner in LEF stadsdynamica, Tilburg. www.lefdynamics.nl

Interviews met het publiek tijdens de discussieavond Buitenkunst

Anita van Hezik

Pien Kuipers en Marij de Swart

Pien is Vriend van CAST, maar buiten dat zijn Marij en zij gewone burgers die uit belangstelling naar deze avond zijn gekomen. Ze zien dat er veel leeft in de stad. Pien: ‘Kijk naar het jaar 013, dat is ook klein begonnen en heel groot geworden. Die ideeën die er borrelen, moeten opgehaald worden.

Is een “Lab013” daar een middel voor?

‘Ik ben zelf bijvoorbeeld niet creatief maar heb wel ideeën en in een Lab013 kunnen deze omgezet worden in creatieve uitingen,’ zegt Pien.
Marij: ‘Je kunt bijvoorbeeld ook de huis-aan-huis bladen gebruiken om ideeën op te halen, maar het moet wel professioneel worden opgepakt.’
Pien is van mening dat hier toch duidelijk een taak van de gemeente ligt, zij zou een bijeenkomst moeten organiseren om ideeën bij elkaar te brengen. ‘Je kunt wel duizend bloemen laten bloeien, om maar een met Mao te spreken, maar als je die niet professioneel bij elkaar brengt wordt het nooit een mooie bos.’
‘En,’ vult Marij aan, ‘organiseren van bijeenkomsten kost veel tijd en energie, je mag niet van burgers verwachten dat ze dit zelf helemaal oppakken.’

Hoe zien jullie dat met betrekking tot kunst in de openbare ruimte?

‘Je kunt je toch niet voorstellen dat er geen kunst is,’ roept Pien verontwaardigd. ‘Maar de algemene tendens is dat het niet belangrijk is.’
‘Bij het ontwerpen van een gebouw zou je direct een kunstenaar moeten betrekken. Die kijkt heel anders tegen de dingen aan, dat is echt een toegevoegde waarde. Daan Roosegaarde is daar een heel goed voorbeeld van, die kijkt over de grenzen heen. Alles is mogelijk bij hem,’ zegt Marij enthousiast. ‘De traditionele architectuur is toch meer van “zo moet het”,’ gaat ze door. ‘Bij nieuwbouwwijken zou de architect ook veel meer naar de volksaard moeten kijken en daarmee rekening houden. Dan pak je het integraal op, de buurtbewoners, architectuur, bouwkunde, kunst.’
Pien haalt het voorbeeld aan van een hovenier die demeterende ouderen in de tuin heeft werken, wat ook nog eens gezond is voor die ouderen. ‘Dit heeft alleen maar kunnen ontstaan doordat ideeën bij elkaar zijn gebracht, en dan komt er een creatieve oplossing. Een Lab is daar een uitstekende broedplaats voor. Ook mensen die denken dat ze niet creatief zijn krijgen hiermee juist ook de kans om hun wensen en ideeën te uiten. De creatieve oplossing komt dan vanzelf.’

Kees den Teuling

Kees is een insider: hij heeft op een architectenbureau gewerkt, maar hij wil zichzelf geen architect noemen. Hij is van mening dat kunst die toegepast wordt bij architectuur een toevoeging moet zijn aan het gebouw. Zoals dat hier bij De Drieburcht is gelukt. Er zit beweging in de muurschildering en dat past helemaal bij een gebouw als dit.

Wat vond u van de bijeenkomst vanavond?

‘Het filmpje over de mobiele telefoon was boeiend. Zo zie je maar weer dat de tijd verandert.’
Kees vond het hele verhaal van Daan erg interessant. ‘Het is wel jammer dat de discussie met de zaal voorbij ging aan wat Daan vertelde, het verzandde te snel in de eigen kleine dingen. Ik had meer genoten als het gesprek in navolging van de lijn van Daan was, dus een visionaire discussie.’

Heeft de presentatie u wel op ideeën gebracht?

‘Ja, het verhaal over het pad van Van Gogh riep bij mij de vraag op of we in Tilburg ook niet zo iets met de oude linten kunnen doen. Een verbeelding van lichten of sculpturen van Heikant via Goirke, langs het Textielmuseum, door het Smidspad, langs De Pont, door het Wilhelminapark tot aan de Spoorzone.’ Hij mijmert wat en gaat verder. ‘Of met visualisatie het Smidspad tot leven brengen, daar hangen nu al veel foto’s van vroeger voor de ramen. Met nieuwe techniek oude dingen tot leven brengen.’

Wat kan de rol van de gemeente hierbij zijn?

‘Antiregelen! Die term die door een van de aanwezigen werd genoemd vind ik schitterend. Het is niet zo dat er iemand bij de gemeente bewust op de rem gaat staan als er initiatieven komen, maar er zijn echt te veel regels. Het zou inderdaad een interessant experiment zijn om een paar dagen lang zonder regels te leven.’

En financiering van het project dat u voor ogen heeft?

‘Een deel van de kosten, bijvoorbeeld de aanloopkosten, zou door de gemeente gefinancierd kunnen worden. Daarna is crowdfunding ook een optie.’ Hij vervolgt: ‘ik ben er wel van overtuigd dat het leuker wordt als het van bewoners zelf komt. Dan wordt het beter gedragen, zijn de mensen enthousiaster en blijft het beter behouden.’ ‘Kunst moet je niet alleen máken, maar moet je ook verkopen. En dan bedoel ik in dit verband met verkopen dat je bewoners het idee moet geven dat het hún kunst is. Dan doen bewoners er wat mee en begrijpen ze het.’

Met dank aan

Subsidiënten

Gemeente Tilburg | Stimuleringsfonds Creatieve Industrie

Hoofdsponsors

De Architectenwerkgroep Tilburg | Bedaux de Brouwer Architecten | Bouwfonds Ontwikkeling | Heerkens Van Bavel Bouwgroep | Casade | TBV Wonen | Tiwos | Van de Ven Bouw en Ontwikkeling Tilburg | WonenBreburch

Sponsors

Bo.2 architectuur en stedenbouw | Bouwgroep Van der Weegen | Continu, intermediair voor bouw en industrie | 't Heem

Begunstigers

Aannemersbedrijf J.A. van Gisbergen | Adviesbureau Markslag Beljaars | Adviesbureau Vekemans | De Kok Bouwgroep | Francine Broos Interieurarchitecten | H-KWADRAAT Architectuur | HONK | Hoogspoor Design Light | Komar Vastgoed | Lavertuur Planontwikkeling | M30 Architecten | Makelaardij Hans van Berkel | Prince Project Management Bureau | STUDIOREDD Architectuur voor tuin en landschap | Van Aken Architecten | Van Asten Doomen Architecten | Van den Hout & Kolen architecten | Van Esch

Colofon

Tekst	Pamela Doms, Anita van Hezik, Henriëtte Sanders, Merle Rodenburg
Redactie	CAST (Merle Rodenburg, Henriëtte Sanders, Inge Wolfs)
Vormgeving	Jac de Kok ontwerpers
Drukwerk	Drukkerij De Diamant Groep
Beeld	Ton van Rooi

Alle auteurs van de afbeeldingen uit de CASTverdieping worden zorgvuldig vernoemd. We hebben getracht met iedereen contact op te nemen. Mocht er onverhoopt toch informatie gebruikt zijn waarvan de auteur niet vermeld is, dan kan deze contact opnemen met CAST.